

CONSIDERAȚII ASUPRA SEMNIFICAȚIEI CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE ALE LUI LÁSZLÓ FERENC

ION NESTOR

Cercetările lui László Ferenc în așezările neolitice din valea Oltului Superior, începute în 1907, nu pot nici să fie socotite ca datorate unui simplu hazard și nici reduse la valoarea unor investigații locale izvorite din competența și hărnicia unui reprezentant de seamă al intelectualității secuiești a vremii. Ele se încadrează dimpotrivă la epoca în care s-au realizat, într-o vastă mișcare și luptă de idei, cu aspecte multiple, care au frământat istoriografia europeană începînd cu ultimele decenii ale secolului al 19-lea și care continuă, în fond în forme abia schimbate, pînă în zilele noastre.

Ca atare, pentru a defini și înțelege cît de cît cadrul general în care strădania arheologică a lui László se situează, este necesar să încercăm a reconstitui, măcar sub forma unei schițe fugare — cu care prilej va trebui desigur să operăm și cu unele drastice simplificări — marile curente de idei, care dominau la epoca respectivă domeniul respectiv al istoriografiei europene. Se poate afirma în chip documentat că László însuși a fost conștient de aceste implicații, măcar în ceea ce privește răsunetul imediat al intervenției sale în cercetarea neoliticului patriei.

Descoperirea, curînd după mijlocul secolului al 19-lea, a epocii neolitice din istoria continentului european, ca și definirea conceptului însuși de **neolitic**, au pus, poate pentru întîia dată, pe istorici progresiști din aceea vreme — și în cadrul răspîndirii victorioase a **darwinismului**, ca și a accentuării tot mai marcate a preocupărilor de ordin **etnic** — în fața unor realități noi, izvorite din contribuția tot mai bogată și mai semnificativă pe care **arheologia** o aducea în cîmpul izvoarelor istorice. O lume nouă se înfățișa cunoașterii secolului al 19-lea, cea a populațiilor neolitice

europene, ale căror legături — în primul rînd etnice — cu popoarele actuale ale continentului se cereau lămurite, după cum trebuiau clasificate, atît cultural, cît și etnic, raporturile lor cu aria civilizațiilor zise **orientale** (Egiptul, Mesopotamia, Asia Mică) și cu cele ale Mării Egee și ale Greciei.

Un moment important a însemnat, în acest context, **descoperirea și apoi cunoașterea** tot mai concretă și mai largă, a ariei răsăritene și sud-estice a neoliticului european, caracterizat ca **bandceramic** după clasificările largi ce încep a se face asupra neoliticului european încă din deceniul al 9-lea al secolului al 19-lea. Mai ales descoperirea grupelor „bandceramice“ folosind **pictura pe vase**, din estul și sud-estul european, pînă spre Europa Centrală, a jucat un rol însemnat. În acest sector, teritoriul țării noastre ar putea revendica un fel de prioritate absolută, atît prin descoperirile lui Dimitrie Butarlescu și ale lui Cezar Bolliac din valea Dunării de Jos (începînd din 1870) și prin cele de la Turdaș, pe Mureș în Transilvania (primele descoperiri în 1875), cît și prin cele de la Cucuteni din Moldova (din 1884 înainte).

Fără a se face mici deosebiri **calitative** între diferitele grupe neolitice cu ceramică pictată din estul și sud-estul Europei și de asemenea fără a se putea cunoaște la vremea aceea nici poziția cronologică absolută, nici cea relativă, a diferitelor grupe, speculațiile istorice asupra lor s-au mărginit a le trata global și a sublinia unitatea de ansamblu a ariei neolitice cu ceramică pictată din Europa Centrală, de Răsărit și de Sud-Est.

În această situație, două aspecte majore s-au impus eforturile de interpretare și de generalizare ale arheologilor și istoricilor vremii : cel cultural și cel etnic, legăturile dintre ele manifestîndu-se în chipul cel mai variat de la o totală lipsă de conexiune pînă la deplina suprapunere a lor.

Răscrucea decisivă în orientarea concepțiilor istoriografice, răsturnarea spectaculoasă și grea de consecințe a concepției istorice fundamentale, a fost reprezentată, în prima etapă, de noua orientare în legătură cu raportul dintre dezvoltarea culturală, începînd în neolitic, din Europa și din Orient. Față de concepția oarecum încetățenită (teoria **hiatusului** între paleolitic și neolitic în Europa nu poate fi amintită aici decît în treacăt) a dependenței culturale a Europei „barbare“ față de Orient, în sensul că dezvoltarea europeană s-ar fi datorit unui **aflux cultural**, și eventual și etnic, venit din „Orient“ — **teorie reprezentată de ex. de istoricul Eduard Meyer și de arheologa Morintz Hoernes**, pentru a cita doar doi corifei — o întregă mișcare se stîrnește în Europa începînd din ultimul deceniu al secolului al 19-lea — ca un aspect al caracterului imperialist pe care începe a-l căpăta orientarea ideologică a societăților europene. Această mișcare răstoarnă

raportul admis pînă atunci și acordă Europei prioritatea. Nu Orientul a fructificat Europa, ci aceasta din urmă este leagănul culturilor și al etniilor orientale.

Fără a intra în amănunte, desigur importante și semnificative, ale diferitelor poziții, ci referindu-ne doar la direcția lor generală, este necesar să reamintim aici „manifestul” lui **Salomon Reinach** „Le mirage Oriental” (Mirajul Orientului) din 1893 (publicat atunci în revista pariziană „L'Antropologie”), care subliniază caracterul autohton și expansiv spre Orient al necliticului european și — tot „manifest” și acesta — studiul lui **Gustaf Kossinna** despre problema originii indo-europenilor „rezolvată pe bază arheologică”, apărut în 1897 și în care, față de concepția curentă a originii asiatică a popoarelor indo-europene, el afirmă și susține originea nord-europeană a acestora, încă din neolitic.

În acest cadru general ajunge să se dezbată și problema, oarecum „regională”, a ariei de cultură neolitică cu ceramică pictată, — pe care noi o numim astăzi cercul sau complexul Ariușd-Cucuteni-Tripolje. Aici lucrurile s-au orientat într-o direcție specifică, prin aceea că în urma săpăturilor lui **Heinrich Schliemann** de la Troja (începute în 1870), continuate apoi de el cu cele din Grecia — de la Tyrius și Mykene se pusese problema originii **Grecilor antici**, ca și aceea a rolului **Tracilor** și a raporturilor dintre neoliticul est- și sud-est-european cu această arie „myceniană”. Nu este de mirare așadar că, în cadrul Orientării care vedea Europa depinzînd de Orient — prin intermediul Asiei-Mici, a spațiului egeic și al Greciei Continentale — să se ajungă în primul moment la concluzia că această cultură neolitică cu ceramică pictată est-europeană își datorează existența unei influențe myceniene. Aceasta a fost și poziția primului descoperitor și cercetător al așezărilor neolitice cu ceramică pictată din valea Oltului Superior (de tip Ariușd, cum le spunem astăzi). Este vorba de brașoveanul **Iulius Teutsch**, care pornește a-și publica descoperirile începînd din anul 1900 în reviste științifice de mare circulație de la Wiena. (*Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien* 1900 și *Mitteilungen der prähistorischen Kommission de K. Akademie der Wissenschaften* 1903).

În această situație și în acest moment se produce intervenția învățatului german de la Berlin, **Hubert Schmidt**, adept al orientării „europene”, colaborator la publicarea săpăturilor lui Schliemann de la Troja, al celor americane de la Anau în Turkestan și viitor (în anii 1909—1910) cercetător prin săpături sistematice al așezării de la Cucuteni din Moldova. Exploatînd vastele sale cunoștințe asupra preistoriei Asiei Mici, a Greciei și a Europei continentale, ca și progresele înregistrate în cercetarea epocii

bronzului din Europa Centrală, Hubert Schmidt demonstrează, — în principal în studiul său „manifest“ din 1904, intitulat „Troja, Mykene, Ungarn“ (în „Zeitschrift für Ethnologie“ de la Berlin) — în primul rând și definitiv poziția cronologică ante-myceniană a ariei neolitice europene Ariușd-Cucuteni-Tripolje și încearcă în al doilea rând să acrediteze teoria caracterului **tracic** al neoliticului est-european, precum și difuziunea culturală de la Nord la Sud. În anul 1904, Hubert Schmidt vizitează colecțiile lui J. Teutsch la Brașov și în răstimpul pînă la 1909 — cînd reușește însfîrșit să înceapă săpăturile de la Cucuteni — stăruie pe toate căile, prin Muzeul din Berlin, să obțină autorizația de a face săpături în România de atunci — desigur în vederea fundamentării tezelor sale. Cu Julius Teutsch, Schmidt ajunge la o polemică privind chestiuni de detaliu asupra culturii Ariușd, referitoare mai ales la stilul picturii pe vase. Deși în cele din urmă Teutsch s-a dovedit a fi avut dreptate în ce privește detaliul (semnificativ totuși!) formînd obiectul polemicii lui cu Schmidt, el a fost totuși obligat să renunțe de a mai susține teoria sa „myceniană“, — în timp ce cercetătorul rus de la Odessa, profesorul de istorie veche **Ernst von Stern**, proclama în 1907, cu prilejul publicării rezultatelor săpăturilor sale de la Petrenii Basarabiei, chiar în titlu, existența unei „Prä“-mykenische“ Kultur in Süd-Ausland“ („Cultură „pre-myceniană“ în Rusia de Sud“) (în **Trudy** celui de al 13-lea congres arheologic al Rusiei). El atribuia însă, potrivit specializării sale în istoria Grecilor, această cultură strămoșilor Grecilor Antici și socotea a fi precizat astfel originea și localizarea europeană a acestora.

Deși depășește cronologic momentul de progres al cercetării și orientării, care vom vedea imediat că se situează între 1907, data începerii săpăturilor lui László F. la Ariușd și 1911, cînd apare primul său raport amplu despre „Așezări din epoca pre-myceniană în comitatul Trei-Scaune“, nu este lipsit de interes să amintim aici și intervenția din 1912 a învățatului român **Ion Andrieșescu** prin teza intitulată „Contribuție la Dacia înainte de Romani“. Aceasta pentru că ea se înscrie în perioade **dinainte** de ceea ce am numit mai sus momentul de progres al cercetării și orientării, prin aceea că reia cu date regionale mai bogate teoria lui H. Schmidt privind caracterul **tracic** al neoliticului cu ceramică pictată est-europeană, fără a mărturisi însă în mod limpede dependența amintită.

Revenind la activitatea lui László, ni se pare că trebuie subliniată împrejurarea că, deși desigur influențat de H. Schmidt, el reușește, datorită și împrejurărilor, dar și meritelor sale, să devanseze cu doi ani (1907, față de 1909 cînd începe Schmidt a săpa la Cucuteni) inițierea noii etape a

cercetării complexului neolitic de tip Ariușd-Cucuteni-Tripolje. Această nouă etapă se va caracteriza prin executarea unor **săpături sistematice și metodice**, apte de a pune la dispoziția interpretării istorice observații, date și materiale bine verificate.

Între timp, datele problemei se schimbaseră în adevăr. Atît prin săpăturile lui **Arthur Evans** la Cnossos în Creta (începînd din 1900), cît și prin cercetările savantului grec **Xristos Tsountas** în Thessalia, în așezările de la Dimini și Sesklo (de la 1903 înainte, publicate în 1908), prin descoperirea neoliticului cretan și thessalian, precum și a civilizației minoice, un întreg complex greco-egean „Pre-mycenian“ devenise cunoscut și înfățișa etape **locale mai vechi ale momentului mycenian**.

Simplificările și speculațiile, generale și adeseori vagi, care avuseseră curs pînă atunci, încep a-și pierde puterea de convingere și tot mai mult datele problemei proiectate acum într-un trecut mult mai îndepărtat, decît cel apropiat „pre-mycenian“, se cer reprecizate prin cercetări întemeiate pe metode și tehnici de săpături mai riguroase și pe o clasificare și interpretare mai obiective a materialelor și datelor descoperite. În această nouă orientare se încadrează săpăturile lui László Ferenc de la Ariușd, desfășurate într-o primă etapă între 1907 și 1913 și reprezentînd în spațiul larg est-european primele investigații metodice de mare amploare într-un obiectiv al neoliticului cu ceramică pictată de tip Ariușd-Cucuteni-Tripolje. Faptul că împrejurări de caracter general și particular au făcut ca săpăturile din 1909—1910 ale lui Hubert Schmidt la Cucuteni să capete pe plan intern și internațional un răsunset mai mare, umbrind prin larga difuzare a rezultatelor și prin prestigiul autorului lor, pe cele de la Ariușd, nu trebuie să ne oprească de a restabili retrospectiv desfășurarea reală a strădaniilor de a elucida o pasionantă problemă a istoriei străvechi a spațiului Carpato-dunărean.